

2:5. Magt, Kaffeklub og politiske drømme

lydoptagelse: "Indsatsen gælder livet. Kom så! Vi er klar!"

Micha: Vi er i 70'erne - et årti, hvor samfundet udvikler sig med en sådan hast, at der bliver udskrevet valg omkring hvert andet år. I sidste afsnit hørte vi, hvordan det lykkedes fem unge, visionære politikere at komme ind i Folketinget, og hvordan de for at få indflydelse måtte danne en stærk alliance gennem deres egen kaffeklub i et parti med politiske spændinger og orienteringer. Ved valget i '71 fik kvinderne brudt igennem lyd-muren i Socialdemokratiet med 10 repræsentanter mod 61 mænd. En forandring, der var svær at sluge for flere.

Ritt: Da jeg blev minister, var der jo nogen, som troede, det var deres tur, der ikke blev det. Så der skete meget hurtigt det, at formanden for uddannelsesudvalget sagde, at han ville fortsætte som formand. Han ville ikke arbejde sammen med en illoyal minister.

Micha: Det er en tid, der er præget af opbrud på så mange fronter, og hvor vælgernes adfærd ændrer sig.

Indtil nu har vælgerne primært stemt ud fra den sociale klasse, de identificerer sig med. Altså en klassebaseret vælgeradfærd. Men i disse år stemmes der efter de emner, de føler, der er vigtige.

Ritt: Det gav jo ballade i gruppen, fordi nogle i gruppen syntes, at vi var illoyale, fordi vi ikke havde fulgt partiets linje.

Ritt har jo nogle meget afslørende bemærkninger om Anker Jørgensen, hvor hun ligesom siger, at han overså kvinderne. Simpelthen. Han overså de kvindelige ministre. "Anker så aldrig min finger" er der en af dem, der siger.

Helle: Du får ikke et ordførerskab lige med det første, og du skal lige blive tør bag ørene.

Micha: Vi er nu kommet til et dramatisk afsnit, der handler om et af de mest kendte folketingsvalg i danmarkshistorien. Valget har tilmed fået sit eget navn: Jordskredsvalget.

Helle: Erhard Jakobsen blev mere og mere højreorienteret og også irriteret på vores del af gruppen, fordi vi jo var venstreorienterede.

Micha: Jordskredsvalget er en populær betegnelse for folketingsvalget den 4. december 1973. De store vælgerskred ved valget og de mange nye partier gjorde det til et af de mest betydningsfulde valg i det 20. århundrede og indvarslede en ny epoke i dansk parlamentarisk historie.

Ritt: Og det var jo det, der så udløste, at Erhard Jakobsen forlod Socialdemokratiet.

Micha: Det er et valg, man ofte refererer til med skræk og advarsel. Det er uforudsigelige valg, hvor vælgernes adfærd ændrer sig drastisk, og som er en konsekvens af et opbrud. Og vi skal nu høre, hvordan valget kommer til at påvirke kaffeklubben. Ritt Bjerregaard, Helle Degn, Karl Hjortnæs, Svend Auken og Inge Fischer Møller. Velkommen til Ritts Kaffeklub. Men her hvor vi dykker ned i historien, i efteråret '73, ved kaffeklubben endnu intet om, at der snart vil blive udskrevet valg igen. Vores kaffeklubmedlemmer har positioneret sig, og de drømmer alle om at få indflydelsesrige poster. Men for at forstå baggrunden for Jordskredsvalget, giver det mening at træde et skridt tilbage og huske de store omvæltninger i samfundet, der bygger op til dette valg. Karl Hjortnæs, der er en af de fem politikere, der tegner kaffeklubben, tager os igennem nogle af de allerstørste ændringer.

Karl: Men ude i vælgerhavet var der nogle andre bevægelser oveni. For op igennem tresserne kom der jo et ungdomsoprør og en reaktion, som førte til adskillige folkelige bevægelser og demonstrationer. Christiania blev født - eller tanken om det og besættelsen. Tvind slog dørene op. Og vi så nogle ændrede livsformer. Talerstolen på Københavns Universitet blev besat. Oven i de reaktioner, der var fra ungdommen, skal man forstå det, som virkelig gjorde en ganske betydelig indflydelse. Det er det, jeg kalder folkeedybet. Det var de forandringer, samfundet havde gennemløbet igennem 60'erne. Vi havde fået kommunalreformen i '70, hvor 1400 kommuner var blevet reduceret til 277. Det var på en måde en centralisering, men samtidig en decentralisering, fordi man mente, at man med dette fik nogle større og mere bæredygtige kommuner, som kunne tage flere opgaver på sig, således at det ikke var staten, der skulle gå ind og regulere på disse ting. Men det var en kolossal omlægning. Sygekasserne, som hidtil havde været

grundlaget for hele vores sundhedsvæsen, blev nedlagt og erstattet af den offentlige sygesikring. Men vi blev medlem af fællesmarkedet. Hele diskussionen om fællesmarkedet startede i 60'erne og så kørte den jo op indtil befolkningen besluttede, at vi skulle indtræde i fællesmarkedet. Kildeskatten, som jo var en fantastisk nyskabelse: Tidligere betalte man skat af den indtægt, man havde året før. Nu skulle man pludselig til at trække skatten af den løbende indtægt. En kolossal forandring. Og den type forandringer sætter sig dybt i det, jeg kalder folkehavet. Og derfor bliver der jo baggrund for, at Glistrup kan komme ind og stort set smadre hele systemet.

Micha: Senere kommer du til at høre historien om, hvordan to markante personligheder kom til at splitte det firepartisystem, der indtil valget i 1973 havde præget den politiske scene i Danmark. Men vi starter historien et lidt andet sted, hvor kvinderne stadig er ved at bevæge sig frem fra skyggerne. Her hvor vi dykker ned i historien og ind i efteråret '73, er det stadig Socialdemokratiet med Anker Jørgensen, der står i spidsen som statsminister. Historiker og kønsforsker Jytte Larsen sætter her ord på, hvordan Socialdemokratiets statsminister, Anker Jørgensen, mere eller mindre berettiget kommer til at få 'credit' for nogle af de tiltag, der gør det muligt for kvinderne at få indflydelse.

Jytte: Anker Jørgensens er jo en meget særlig figur. Krag smider tøjlerne efter folkeafstemningen og udnævner ham så, formentlig til alles overraskelse. Og han har jo haft et forfærdeligt godt ry. Han har sågar også fået Mathilde-prisen - den pris, som Dansk Kvindesamfund uddeler - som en af de få mænd, der har fået den pris. Fordi han ligesom gennemtvang, at der blev nedsat et ligestillingsråd, som oppositionen var imod. Men eftersom det var en del af hele FN's projekt, og eftersom der også var nedsat en kvindekommission, som Krag allerede havde nedsat, fordi også han trods alt var klar over, at der skulle gøres noget. Og der var også et stort pres fra FN om, at der skulle gøres noget. Og fra kvindeorganisationerne. Så tænker jeg, at Anker er en patriark. Altså, det kan man jo også se på hans eget familieliv og hans egen kone. Han har tænkt "Dette er jo nødvendigt. Det er det, der bærer frem." Men det er jo ikke ham. Han er jo en fagforeningsboss. Og som Ritt også skriver, skal man virkelig være naiv, hvis man tror, at han ikke er en magtspiller. Han er jo også en magtspiller. Man bliver jo heller ikke socialdemokratisk statsminister og formand uden at være en magtspiller. Og i dette magtspil drejer det sig jo om at gå så langt, som man er nødt til, og så stadigvæk ligesom sidde i sin mandeklub og gøre, som man plejer at gøre. Ritt har jo nogle meget afslørende bemærkninger om Anker Jørgensen. Jeg kan ikke se, at der rigtig er nogen,

der har reageret på det. For han bliver jo ved med at være ikon-agtig. Hun siger ligesom, at han overså kvinderne. Simpelthen. Han overså de kvindelige ministre. "Anker så aldrig min finger" er der en af dem, der siger. Så de har vidst, at det har været nødvendigt. Og det gælder jo også de andre politiske partier. De har vidst, at dette skulle være nødvendigt. Men jeg tror, man skal helt frem til Nystrup, som jo også havde en kone, som kunne holde ham i ørene, og måske kunne han også selv finde ud af det. Man skal helt frem dertil, før jeg tror, at de tager kvinder ind, fordi de rent faktisk synes, at der skal være ligestilling.

Micha: Helle Degn oplever, at Anker Jørgensen som ny formand har flere kampe at kæmpe. Og særligt spørgsmålet om kvindernes mulighed for indflydelsesrige poster bliver en varm kartoffel, han også må håndtere.

Helle: Jeg oplever det ikke, som om han ser værdien i det, men han ser, at det er noget, han må forholde sig til. Han synes, at det er godt, for han tilhører selv lidt venstrefløjen hos SiD, da han kommer ind i Folketinget. Og Thomas Nielsen er jo så rasende på denne lille mand og syntes ikke, han er noget stort menneske. Thomas Nielsen majoriserer Anker, alt hvad han kan. Han generer ham på alle planer med alt, hvad han kan. Så derfor er det svært for Anker, for han kommer jo med en meget midtersocialdemokratisk tilgang til tingene. Han kan sin arbejderhistorie, han er en del af det selv osv. Men han er også klar over, at han er nødt til at lytte til noget af det, vi siger. Fordi han kan også godt se, at vi får alle disse personlige stemmer. Så der er stemmer i os, og han er godt klar over, at vi repræsenterer tiden. Men man skal jo så også have det andet med. Altså, han skal også have Thomas Nielsen-typerne med. Det er svært for ham, men han gør det bedste, han kan.

Micha: Partiet er splittet efter afstemningen om EF-medlemskabet, og i ministerkabalens derefter forsøger Anker Jørgensen at samle partiet ved at tilgodese begge fløje. Og her får Ritt Bjerregaard sin store chance som undervisningsminister, og Karl Hjortnæs bliver justitsminister.

Ritt: Der gjorde Jens Otto Krag jo det, at han trak sig tilbage og pegede på Anker. Det var vi meget glade for i Kaffeklubben. Og når Krag tog ham, så skulle han jo overbevise partifællerne. Og det vil sige, at vi sådan set blev behandlet rigtig pænt af Anker. Og jeg tror, at det var derfor, at hans ræsonnement var, da han udvidede sin regering i '73, at

nu havde højrefløjen sådan set fået det, som de gerne ville have, og at det var et problem med venstrefløjen. Og så gjorde han Karl og mig til ministre. Og jeg skal love for, at det gav ballade. Det gav jo ballade i gruppen, fordi nogen i gruppen syntes, at vi var illoyale, fordi vi ikke havde fulgt partiets linje. Og nu blev de illoyale præsiderede og skulle være ministre. Jeg var ung, og jeg var kvinde. Der var kun to kvinder i regeringen i forvejen: Eva Gredal og Dorte Bennedsen. Der blev jo også kigget lidt skævt til det. Og da jeg blev minister, så var der jo nogle, som troede, det var deres tur, der ikke blev det. Så skete det meget hurtigt det, at formanden for uddannelsesudvalget sagde, at han ikke ville fortsætte som formand. Han ville ikke arbejde sammen med en illoyal minister. Og en anden gik også. Stor ballade. Og det var jo det, der så udløste, at Erhard Jakobsen forlod Socialdemokratiet. Så det var jo nogle voldsomme reaktioner. I forhold til Karl var jeg nok var mere præget af ungdomsoprøret, fordi jeg havde været med i nogle af disse aktioner og var ret involveret i at tænke nyt på uddannelsesområdet. Og det tror jeg egentlig også, at Helle var. Så det var klart, at vi havde en anden opfattelse af, hvordan politikken skulle udvikle sig.

Helle: Erhard Jakobsen blev mere og mere højreorienteret og også irriteret på vores del af gruppen, fordi vi jo var venstreorienterede. Og det var lidt for meget for ham. Han gik til angreb på Danmarks Radio, fordi det var venstreorienterede bøller, eller hvad det var, han kaldte dem. Og han blev lidt for meget. Og det skete ligesom langsomt. Det var ikke bare lige den ene dag, at han så brød ud og sagde, at nu klarer han det ikke mere. Jeg oplevede i folketingsgruppen en stigende irritation over, at han begyndte at have mere og mere højreorienterede synspunkter. Vi respekterede jo allesammen Erhard for den venstreorienterede borgmesterpolitik, han havde. Altså, hvis de rige skulle have heste, så skulle alle borgere i Gladsaxe have heste. Hvis de rige skulle spille golf, så skulle alle have lov til at spille golf. Han var på den led en meget karismatisk borgmester. Meget respekteret. For han fik jo gennemført mange af disse ting. Da han så vil træde ind på den landspolitiske scene, går det galt, fordi han ikke er vant til dette miljø. Så kommer de ind i folketingsgruppen, og så skal de stille op bagerst i køen. De skal lige blive tørre bag ørene. Det var noget af det, vi andre også fik at vide: Du får ikke et ordførerskab lige med det første. Du skal lige finde ud af, hvordan det er her, og du skal lige blive tør bag ørene.

Ritt: Jeg havde faktisk været ude med Erhard Jakobsen til en del EF-møder, og han var altid ekstremt elskværdig og fair. Jeg var aldrig ude for det, som man ellers som kvinde

nogle gange kommer ud for: "Nå, lille du" og "Nu skal far her fortælle dig, hvordan det rigtigt er." Det var der aldrig noget med. Det var virkelig fair og ordentligt. Så det kom bag på mig, at han reagerede så kraftigt. Og jeg tror også, jeg skriver i erindringerne, at hvis Anker havde været mere erfaren, så havde han nok gjort ham til minister. Så havde vi måske undgået hele historien med Centrum-Demokraterne. Men det var han ikke, og han blev ikke minister. Og sammen med os to, Karl og mig, kom Svend Jakobsen, som var højrefløj, og som havde sagt ja. Og dermed syntes Anker jo, at han havde taget den nye generation med ind, og at han havde taget både nej- og ja-siden. Men det syntes de gamle ikke. De havde gået der i mange år, syntes de, og lavet det arbejde, der skulle til, og nu blev de forbigået. Og måske tænkte de, at så fik de nok ikke chancen igen. Og nogle af dem, som blev så rasende på mig, de fik heller ikke chancen igen. De blev ikke bedt om at være ministre.

Micha: Det er den 6. november 1973, og det er Anker Jørgensens sølvbryllupsdag. En dag, der starter som en festdag, men slutter som en mindre katastrofe for Socialdemokratiet. I slutningen af gruppemødet beder den meget karismatiske socialdemokrat og tidligere borgmester i Gladsaxe, Erhard Jakobsen, om ordet. Grundet eskalerende uoverensstemmelser internt fortæller han meget berørt, at han vil melde sig ud af Socialdemokratiet. Erhard Jakobsen oplever, at partiet bliver mere og mere venstredrejet, og det har fået uoverensstemmelserne internt i partiet til at eskalere.

Helle: Han var til det sidste gruppemøde. Det husker jeg lige så tydeligt. Og så er det, det sker næste dag. Vi står og skal stemme. Og vi venter. Og der er filibuster og filibuster og filibuster. Vi skal lave en afstemning i folketingsalen, og der er nogle, der bliver sendt op at tale og tale.

Micha: Det dramatiske gruppemøde slutter dog med, at Erhard Jakobsen lover at være tro over for partiet. Selvom han melder sig ud, vil han støtte op om regeringen. En udmelding, der dog kun kommer til at holde 24 timer. For dagen efter indkalder Anker Jørgensen til afstemning i Folketinget. Men der er noget galt. Der er ingen, der kan finde Erhard Jakobsen.

lydoptagelse: "Ved en rutineafstemning i Folketinget om udskrivningsloven mangler regeringen én stemme. Erhard Jakobsen er løbet tør for benzin."

lydoptagelse: "For forslaget stemte 86. Imod stemte 86. 7 var fraværende. Dermed er forslaget bortfaldet."

Erhard Jakobsen (lydoptagelse): "Denne regering går af på et grundlag, som er fuldstændig uværdigt. Man har intet gjort for at få fat i mig. Det er sandheden. Det hørte jeg i radioen nu her. Jeg sad ude i min bil, fordi jeg ikke havde benzin på."

lydoptagelse: "Er du ked af, at regeringen er faldet?"

Erhard Jakobsen (lydoptagelse): "Det kommer slet ikke sagen ved."

Helle: Og så er det, at han så til pressen proklamerer "Nåh ja, der var ikke lige mere benzin på bilen" og sådan noget. Det var ren provokation, for han havde jo forberedt sit parti og sin partiorganisation. Han kunne præsentere det dagen efter for pressen. Så det ville sige, at det var nøje kalkuleret og instrueret. Og jeg syntes i bund og grund, at det var usympatisk over for Anker. Han kunne godt have sagt til Anker "Nu skilles vores veje og tak for denne gang, og nu kører jeg solo." Sådan opfører man sig ordentligt. Det gjorde han ikke. Det var ufint. Og det var der mange af os, der syntes. Vi blev kede af det. Vi blev forvirrede, fordi vi ikke troede på det. Vi troede, det var et stunt, han lavede. Men efterhånden blev det gravet frem, at det ikke bare var en tilfældighed med denne benzintank. Det var organiseret og orkestreret på forhånd, så hans organisation var klar.

Micha: Erhard Jacobsen er i stigende grad i intern opposition i Socialdemokratiet, og det skaber uro på gruppemøderne. Og da den socialdemokratiske regering i 1973 fremsætter et forslag om højere skat på parcelhuse, spidser det så meget til, at Erhard Jakobsen den 6. november melder sig ud af partiet for at blive løsgænger. Men ikke nok med det, for allerede dagen efter annoncerer Erhard Jakobsen, at han i al hemmelighed har stiftet partiet Centrum-Demokraterne som en reaktion på venstredrejningen i Socialdemokratiet og formandsskiftet.

Helle: Så det var vi kede af og skuffede over. Jeg har ikke noget imod at have en politisk modstander, og at han har nogle andre synspunkter. Det er derfor, jeg kalder mig demokrat. Fordi jeg respekterer, at folk har en anden opfattelse, end jeg har, og jeg respekterer det af mit dybeste hjerte. Du har lov til at have lige præcis den mening, du vil.

Det er det, demokratiet går ud på. Og dem, der bliver valgt ind på lige fod med mig, respekterer jeg. Jeg respekterer Pia Kjærsgaard for hendes mandat. Jeg er ikke enig med Pia Kjærsgaard, men hun har retten til at repræsentere de synspunkter, som hendes vælgere har peget på. Og det ville jeg også med Erhard. Jeg synes, at det var fint, at vi var uenige. Det er okay. Men 'the best man wins'. Altså, det bedste argument vinder. Og dette var en overspringsøvelse, som var grim. Så i folketingsgruppen oplevede jeg, at vi var skuffede, og vi var kede af det, og vi var sure på Erhard. Vi syntes, at det var for tarveligt. Altså, at det var for 'lousy', at gøre det på denne måde med sådan et stunt. Så folketingsgruppen var desillusionerede, vrede, kede af det og syntes, at det sgu da ikke var en måde at opføre sig på.

Micha: Konsekvensen er klar. Anker Jørgensen må udskrive valg, og det bliver katastrofalt for Socialdemokratiet. De mister regeringsmagten, og Ritt mister sin ministerpost.

lydoptagelse: "På bare 10 dage indsamler Erhard Jakobsens nye parti, Centrum-Demokraterne, 51.000 underskrifter, og den nye partiformand kaster sig ud i valgkampen."

Micha: Men det er ikke kun Erhard Jakobsen, der laver rav i den ved valget i 1973. Året før i '72 er en ny 'dark horse' dukket op i form af advokat og revisor, Mogens Glistrup. Han er fortørnet over det stigende skattetryk, som de nye tiltag i velfærdsstaten kræver. Karl Hjortnæs fortæller, hvordan denne stemning kunne opstå.

Karl: Han havde jo ikke andet at byde på, end at enhver, der betaler skat, de betaler en krone til samfundets fordærv. Og han havde kaldt skattesnydere for tidens modstandsfolk og så videre. Det var råb og skrig og skrål og uden nogen som helst form for substans og realitet. Folk syntes, det var underholdende, og de havde fået den opfattelse - med alle de forandringer, der var sket - at der nu skulle en ind og rydde op. De havde fået det indtryk, at politikerne havde mistet kontrollen og overblikket over hele udviklingen. Så du har altså, for mig at se, tre elementer ved valget i '71: Du har en RKV-regering, der har ført en politik, som er meget upopulær i regeringspartiernes egen base. Du har et ungdomsoprør, som har formået at sætte sig på en meget stor del af mediefladen. Og så har du nogle samfundsforandringer, der er gået så dybt, at de

rammer lige ned i solar plexus i det, jeg kalder folkedybet. Det er basis for, at du får et kæmpe oprør i vælgerbefolkningen i 1973.

Micha: Blandt mange vælgere er der utilfredshed med det stigende skattetryk, som udbygningen af velfærdsstaten medfører. Og mange socialdemokrater var utilfredse med partiets venstredrejning, som blandt andet skyldtes presset fra SF. Valget i 1973 bliver en sand gyser for Socialdemokratiet, der står til en halvering. De mister 24 mandater og samtidig magten og Ritt sin ministerpost.

lydoptagelse: "Socialdemokraterne får 46 mandater. En tilbagegang på 24."

lydoptagelse: "(...) jeg i morgen vil sige til regeringen, at vi bør træde tilbage, og det vil så være den meddelelse, jeg kan give."

Micha: Socialdemokratiet mister 24 mandater ud af 48. I stedet for er stemmerne gået til de nye partier, heriblandt udbryderpartiet Centrum-Demokraterne. Centrum-Demokraterne udgøres af udbrydere fra Socialdemokratiets højrefløj. De får en flot debut med 7,8 procent af stemmerne. Men også det nye Kristelig Folkeparti får en fin start med fire procent af stemmerne på den dagsorden, der særligt var vendt mod frigivelsen af abort og billedpornografien.

lydoptagelse: "14 mandater til det nye Centrum-Demokraterne."

lydoptagelse: "Erhard Jakobsen, mine damer og herrer!"

lydoptagelse: "Og Fremskridtspartiet kommer ind med 28 mandater."

Micha: Men den helt store nyskabelse er dog Mogens Glistrups Fremskridtsparti: Et nyt borgerligt protestparti, der går til valg på et oprør med det høje skattetryk og den offentlige sektor. Med 15,9 procent af stemmerne bliver partiet landets næststørste lige efter Socialdemokratiet.

Mogens Glistrup (lydoptagelse): "Helst håber vi jo på, at de andre partier bliver så sure på vælgerne, at de overlader til Fremskridtspartiet alene at danne regering."

lydoptagelse: "Og det er de villig til?"

Mogens Glistrup (lydoptagelse): "Ja, det er vi!"

Micha: Dansk-svensk professor i statskundskab og adjungeret professor ved Roskilde Universitet, Drude Dahlerup, giver her sin analyse af jordskredsvalget, og hvordan det var en modreaktion mod de nye strømninger.

Drude: Jordskredsvalget er jo et chok for utrolig mange mennesker. Men det er også et chok for hele ungdomsoprøret, som jo i høj grad havde sat dagsordenen. Og det kan godt være, at jordskredsvalget også delvis er en reaktion mod den mere progressive dagsorden, der har været i nogen tid. Og så pludselig er det en helt anden diskussion, for det viser sig så, at der er utroligt mange mennesker, som har nogle helt andre synspunkter. Og der sker også en enorm udskiftning af personer på dette tidspunkt. Og det er måske også lidt sådan, vi kan se det i dag: Når der er nogle virkelig progressive bevægelser, så kommer der også nogle modbevægelser. Som vi jo også ser i dag. Og så viser det sig, at verden er meget mere polariseret, end man troede. Også man var ungdomsoprører. For alle var jo ikke med på denne dagsordenen, og den provokerede ganske mange.

Micha: Centrum-Demokraterne skaber sig en profil som bilejernes og parcelhusejernes fortalere. Og sammen med Mogens Glistrup og Fremskridtspartiet kommer disse to partier til at splitte det politiske landskab, som man havde kendt det indtil da. Fremskridtspartiet fik anden flest mandater, og CD slog SF med tre mandater. Professor emerita, Drude Dahlerup, ser flere lighedspunkter mellem dengang og nu. Både når det gælder en politisk højredrejning og de unges opbakning til demokratiet.

Drude: Jordskredsvalget er også et udtryk for manglende tillid til dem, der sidder og styrer politikken. Men der er nogle meget mørke tendenser i verden i dag. Nogle taler om illiberale demokratier. Vi kan se det ved det nye italienske valg, vi ser det selvfølgelig i Ungarn, vi ser det i Polen. Vi ser det også flere steder i verden og også i de nordiske lande. At der er mange, specielt mange unge, som siger, at vi skal have noget nyt, og at det ikke rigtig er noget det der med demokratiet. Så jeg tror, man skal skelne mellem de unge og så dem, som er ældre, men som føler sig trængt og skubbet ud i periferien. Altså det, man sommetider kalder globaliseringens tabere. Men jeg er mest bekymret

for de unge mennesker. Vi har nogle undersøgelser, der viser, at der er utroligt mange unge mennesker, som ikke tager det særlig alvorligt. "Det kunne da være godt nok med en stærk mand". Som ikke har oplevet og ikke har været med gennem diskussionerne om udviklingen af demokratiet. Og det er selvfølgelig frygteligt alvorligt. Specielt når vi nu har en klimakrise, som drøner derudaf, hvor man i den grad behøver, at der sker noget på det politiske plan, og at man også virkelig tager teten og gør nogle ting. Så bliver man jo nødt til have befolkningen med sig. Så, ja, indimellem bliver man lidt sortsynet. Men jeg vil nu fastholde, at jeg samtidig er optimist. Der er så meget omkring kvindernes frigørelse og feminisme. Og hvis man ser på de meningsmålinger, jeg har, så er kvinderne jo langt mere progressive med henblik på klimapolitik, for eksempel, end mændene er. Så måske er der håb forude.

Micha: For vores hovedpersoner får dette valg store konsekvenser. Socialdemokratiet mister magten og Ritt og Karl deres ministerposter. De skal nu vænne sig til en hverdag i opposition. Men selvom Ritt stadig får mange personlige stemmer ved valget, er det også et vink med en vognstang. Partiet havde mistet følingen med sine vælgere.

Ritt: Der kommer jo katastrofevalg. Som jo også er en stemning i befolkningen. Nu snakkede vi tidligere om ungdomsoprøret og rødstrømperne, der kom på det tidspunkt og selvfølgelig spillede en rolle for os som kvinder. Det var en meget venstreorienteret bevægelse. Men '73-valget var jo også valget, hvor Fremskridtspartiet tordnede igennem og samlede alle dem op, som syntes, de var blevet overset. Og dem, der synes, at dem var der ikke nogen, der gad tage sig af. Og det kunne godt være, at de unge rente og spillede moderne musik og dansede og gjorde ved. "Men hvad blev der egentlig af os, der passede det almindelige arbejde og måske skulle have lidt hjælp hist og pist?" For slet ikke at snakke om "skrankepaver" og alt sådan noget. Det samlede Fremskridtspartiet jo op og delvis også Centrum-Demokraterne. Så derfor var '73-valget jo et sammenstød af mange forskellige bevægelser i samfundet på dette tidspunkt. Og i Socialdemokratiet og også i Kaffeklubben vidste vi godt, at Fremskridtspartiet ville komme ind og få nogle mandater. Også at Erhard nok klarede det. Men vi anede jo slet ikke det omfang, som det fik.

Micha: Det er blandt andet vælgernes bevægelighed, der gør valget i '73 til et helt særligt folketingsvalg. Men der er også noget andet i gære. Der er også andre end de unge,

der føler, at de har svært ved at finde sig til rette i de gængse partier. Ingen ved det endnu, men det parti, der før havde været landets største i mange år, bliver nu halveret.

Ritt: Jeg reagerede på dette valg ved at sige "Det går ikke. Hvis du vil repræsentere de folk, der har stemt på dig eller danskerne i det hele taget, så må sådan et valg ikke komme bag på dig. Så er du nødt til at have så god en kontakt, at du kan forudse, hvad det er, der er ved at ske. Og når du ikke har kunnet det, så må det være fordi, du ikke har haft god nok kontakt. Så du må simpelthen bygge en bredere kontakt i din kreds og i det hele taget." Og i alle de år, jeg har været politiker, der har dette ligget i baghovedet på mig: Du er nødt til at vide, hvad det er, der optager folk, og hvad det er, der gør dem vrede. Hvad det er, der gør dem sørgmodige. Hvad det er, der gør, at de ikke synes, de kan klare livet. Hvad de satser på. Og det mener jeg sådan set er en del af opgaven, når man er valgt. Jeg har altid betragtet mig selv som tillidsmand for vælgerne. Altså, når de valgte mig, så skulle de have tillid til, at jeg ville varetage deres interesser, og at jeg ville tænke over, hvordan lovgivningen ville komme til at virke for dem. Det har været ret vigtigt for mig, at jeg igennem alle årene har været meget opmærksom på, at jeg var kvinde og dermed adskilte mig fra det, der var mainstream. For der var altid flest mænd. Og det var næsten ligegyldigt, hvor jeg kom, så var det mig, der var anderledes. Og der skulle man ligesom både kunne det samme og samtidig ikke bare blive ligesådan. Og det er jo en hårfin balance.

Micha: Der er mange sammenfald, der gør denne tid interessant at dykke ned i for os i dag. Dels er der mistilliden til systemet og demokratiet. Dengang var verden også kastet ud i en energikrise forårsaget af krigen i Yom Kippur mellem Israel, Syrien og Egypten. Men uroen er ikke kun at finde rundt om Kaffeklubben. Snart sniger den sig også ind blandt Kaffeklubbens medlemmer.

Ritt: Fra at have været denne lille gruppe i opposition, der skulle samle sammen på det og alt dette, så er der selvfølgelig en bitterhed hos de andre i Kaffeklubben. "Hvorfor bliver Ritt og Karl ministre? Hvorfor bliver vi ikke ministre?" Det var nok mest udtalt hos Svend Auken. Helle var endnu yngre, end jeg var, og med et lille barn. Jeg tror heller ikke, at hverken Helle eller Inge følte sig forbigået på den måde. Men Svend Auken gjorde klart. Så nu begyndte det også indimellem at blive lidt sværere.

Helle: Vi har jo altid holdt af Svend. Svend var en politisk begavelse ud over det sædvanlige. Men han havde også en svag side, kan man sige. Hvis virkeligheden ikke passede ham, så opfandt han sin egen virkelighed. Og det begyndte han at berette om, når han skulle referere fra møder eller et eller andet. Så begyndte det nogle gange at ligne for meget, hvad Svend selv syntes. Og det går jo altså ikke.

Karl: Jeg overtog jo formandskabet fra Svend Auken af Socialdemokrater Mod EF. Svend havde jo mange talenter og var jo et højt begavet menneske. Men var der en ting, han ikke havde, så var det lederpotentiale. Han kunne ikke lede ret meget. Det kunne han ikke. Det betyder ikke, at han ikke kunne være blevet en ganske udmærket statsminister, for der ville han have et hjælpeapparat ved siden af sig, der kunne sikre, at tingene nok skulle komme til at fungere. Men at være leder af Kaffeklubben, det kunne. Han kunne heller ikke være leder af Socialdemokrater Mod EF. Han ville gerne være den markante figur udadtil, men lede det og få det til at fungere, det kunne han ikke. Og derfor måtte jeg på et tidspunkt overtage lederskabet.

Micha: Professor emeritus ved statskundskab, Jørgen Elklit, har arbejdet sammen med Svend Auken på universitetet i Aarhus. Han oplevede ham som et karismatisk menneske med en stor personlighed.

Jørgen: Han blev nogle gange overivrig og lod sig rive med af en stemning, som måske ikke altid var lige smart. Men hvor mere nøgterne typer kunne se det som et problem... Det var både et problem og en kvalitet, synes jeg. For det var jo en del af en karismatisk side hos ham, som var vigtig og var en del af hans personlighed. Og samtidig rev det ham nogle gange med og fik ham til at sige eller gøre ting, som mere kolde hjerner måske ville have gjort på en anden måde.

Micha: Kønshistoriker, Jytte Larsen, har beskæftiget sig med repræsentationen af kvinder i politik. Gennem sin forskning er hun kommet tæt på mange af de effekter, det har haft for folk privat at være politisk aktive.

Ritt: Altså politik... Jeg har aldrig været der. Det er jo ikke let. Altså, det er jo ikke let, fordi selvfølgelig er der modsætninger, og der er også personlige sympatier og antipatier, som både er inden for partierne og uden for partierne. Det er jo banalt. Men jeg tror simpelthen bare, at man - især i så stort et parti som Socialdemokratiet, hvor man må-

ske ikke bare kan snakke med alle mennesker - har brug for nogle steder, hvor man vender tingene. Og der er jo også en klar magtdeling i disse kaffeklubber, for de prøver jo på en eller anden måde - alt efter hvor store eller små de er - at få anbragt folk på de rigtige poster. Selvfølgelig med nogle... måske ikke egentlige meningsforskelle, men alligevel nogle forskellige holdninger. Og her var denne splittelse om EU-spørgsmålet jo helt oplagt. For det var jo en brændende platform for Socialdemokratiet at få samlet partiet igen, efter at der havde været så store grupper af partiet, som faktisk var imod, men hvor Krag fik presset det igennem. Der er jo ikke noget i politik, der ikke er et magtredskab. De kan jo sige, hvad de vil, men de går jo allesammen efter statsministerposten, og de går allesammen og har virkelig lyst til at få lov til at bestemme. Og de syntes jo - og det tror jeg jo er rigtigt - at det at være i regering som parti, jo er så meget sjovere end at være i opposition. Jeg har det ikke sådan, at jeg mener, at politikerne er gjort af et andet stof end alle os andre. Jeg mener faktisk, at de brænder for det, de laver, og at de er helt sikre på, at de løsninger, de har, er bedre end dem, som de andre har. Og de vil forfærdelig gerne på en eller anden måde komme igennem med dem. Hvad er det man siger? "Hvis man skal have en ven i politik, så skal man købe sig en hund." Det kræver så også, at du altid står i en magtkamp. Og så er det jo vigtigt, at du står sammen med nogen. Og der kan man jo sige, at disse fem mennesker virkelig var svejsede sammen og var last og brast, indtil de ikke var det mere. Men det har jo været en kæmpe støtte for dem.

Micha: Her, hvor vi forlader Kaffeklubben, et sårbart sted, er det også et varsel om afslutningen på hvedebrødsdagene og en svær tid, der begynder for de fem. Dagene, hvor gruppen var en fasttømret gruppe, er slut.

Helle: Der er ingen, der mener, at kvinderne skal noget som helst andet end at se godt ud og så helst holde kæft.

Micha: I næste afsnit skal vi høre om de konsekvenser, det havde for gruppens medlemmer at være i politik.

Ritt: Det er også det mest tragiske i mit politiske liv. Og den eneste gang, hvor jeg overvejede, om jeg skulle trække mig ud af politik, fordi jeg godt kunne se, hvor meget det ligesom havde klemt sammen om hende.

Micha: For selvom hele ideen med Kaffeklubben var at udgøre et trygt netværk, hvor man har hinandens ryg, viser det sig her - som så mange gange før - at ambitioner, magtkampe og uforløste drømme kan splitte selv de bedste venner.

Ritt: Svend siger, at han selv vil være gruppeformand. Så i virkeligheden smider han mig af. Og det er jo så, kan man sige, pagten, der er brudt. Og Svend og jeg er fra det øjeblik fjender i stedet for venner.

Micha: I næste afsnit skal du høre, hvilke konsekvenser det har for vores kaffeklub at leve et liv i politik. For det er ikke alle, der kan klare magtkampene og det konstante pres, man er udsat for. Ritts Kaffeklub er produceret af Micha Fuglede og What Matters for Vores Tid med støtte fra Demant Fonden. Redaktør er Rikke Caroline Carlsen. Du kan finde flere podcasts om historie ved at søge på Vores Tid i din podcast-app.